

Fatıma Zeynep BELEN (*)

EŞLERARASI İLETİŞİME MANEVİ PSİKOLOJİK YAKLAŞIM (**)

öz

Evlilik kurumu ailenin çekirdeğini, aile de toplumun temelini oluşturur. Kültürümüzün binlerce yıllık geçmişe sahip olmasında, ailenin büyük rolü vardır. Aile, geçmiş ve gelecek arasında bir kültür elçisidir. Bu çalışma evliliğe adım atacak bireylere farkındalık kazandırmak, eşler arası iletişimi besleyen manevi-kültürel değerlerimizi tespit etmek ve bu değerlerin yaşanması için öneriler geliştirmek amacı ile hazırlanmıştır. Evlilik kurumu manevi-psikolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınmış, “manevi değerlerin eşler arası iletişime katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak mülakat kullanılmıştır. Mülakata 24’ü evli, 5’i nişanlı olmak üzere toplam 29 kişi katılmıştır. Mülakatlar, içerik analizi ile değerlendirilerek yorumlanmıştır. Bu makalede “kendini tanıma, denklik, dindarlık algısı, eşler arası iletişimde manevi değerler” konusunda yapılan görüşmelerin analizine yer verilmiştir. Elde edilen veriler neticesinde öneriler geliştirilmiştir.

anahtar kelimeler

Aile, evlilik, manevi değer, din.

abstract

Spiritual Psychologic Approach to Communication Between Spouses

Marriage constitutes the family as a consequence family is the core of the society. In our culture having thousands years of history the most important key role is no doubt the family system . The family system in fact is so called cultural bridge in between present and past. This study is intended to give awareness to individuals that are planning to marry, to identify the cultural and spritual differences that feeds the communication in between spouses as well as to develop suggestions to keep spiritual values alive.In this study marriage has been evaluated in the frame of ‘spiritual psychologic approach’. Contribution of spritual values over communication between the spouses has been studied and the relation between ‘spiritual cultural’ values and today’s marriages are covered. Interview method was used to collect data. 24 married, 5 engaged of total 29 people participated to the interview. Interviews have been evaluated with content analysis method. In this article topics covering self recognition, equivalence , perception of religiosity, spouse to spouse communicaton and spritual values are included in the analysis of the negotiations. Proposals have been developed as a result of the data obtained.

keywords

Family, marriage, moral values, religion.

Giriş

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan kültürümüzün, günümüze ulaşmasında ailenin misyonu oldukça etkilidir. Evlilik anlaşması ile kurulan ailelerin güçlü olmasındaki önemli etkenlerden biri eşler arası iletişimin kalitesidir. Evliliğe yüklenen anlam ve maneviyat eşler arası iletişimin kalitesini etkilemektedir. Araştırmada, eşler arası iletişim manevi-psikolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınmış, “manevi değerlerin eşler arası iletişime katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir.

Manevi yaklaşım kavramı ile üç kaynağa dikkat çekilmektedir:

1. İslam dininin temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim.
2. İslam dininin yaşama boyutunu temsil eden Hz. Muhammed (s.a.v)
3. Anadolu bilgelerinin konu ile ilgili görüşleri

Yaratılış amacımızı ortaya koyan, dünya ve ahiret hayatında huzuru hedefleyen Kur’an-ı Kerim, evlilik hayatı hakkında evrensel mesajlar¹ içerir. Kur’an-ı Kerim’i hayatının her alanında yaşayan Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), aile hayatı içerisinde sergilediği davranışlar ile tüm insanlığa örnek olmuştur. Efendimiz vahyin rehberliğinde, evliliğe dünyevi anlamın yanında uhrevi anlam da

yüklemiştir. Gümüş ve altın biriktirme ile ilgili ayet indiğinde sahabilerin “Öyleyse hangi malı biriktirmeliyiz?” sorusuna Peygamberimiz (s.a.v): “Her biriniz ‘şükreden bir kalp’, ‘zikreden bir dil’, ‘ahiret işinize yardımcı olacak mü’mine bir kadın’ edinsin” şeklinde cevap vermiştir (İbn Mâce, Nikâh, 5). Peygamberimizin (s.a.v) bu hadisi eş seçiminin manevi boyutunu ele alması bakımından dikkate değerdir. Evlilikte yaşanan manevi değerler eşleri birbirine bağlar ve sevgi duygusunu besler.

Manevi değerler, ailenin işlevlerinden olan kültür aktarımına da hizmet eder. Tural’a göre, aile kurumu sağlam kurulmuş toplumlarda “sadakat, namus, iffet, dürüstlük, şefkat ve merhamet” başta olmak üzere, insanî yüce değerler daha kolay korunmakta ve canlılığını devam ettirmektedir (Tural, 2000:83).

Kur’an-ı Kerim ve hadislerde eşler arası iletişimi güçlendiren ana değerler “Allah’a iman ve takva, hilm, doğruluk ve dürüstlük, iffet, ma’ruf” olarak ifade edilmiştir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) eşler arası iletişimde “aile sırlarını diğer insanlara ifşa etmemeyi, güzel ahlaklı olmayı ve erkeğin ailesine karşı sorumluluk sahibi olması”nı hadislerinde vurgulamıştır.

İslam’dan önceki dönemde Türklerin aile yapısı bir takım milli-kültürel değerlere dayanmakta idi. Eski Türk ailesinde kadın “anne, eş, kız çocuğu, gelin, kayınvalide, hatun” gibi yer aldığı her rolde toplumdaki soyutlanmamıştır. “Yuvayı dışı kuş yapar” misali Türk ailesinin sağlam temeller üzerine bina edilmesinde kadının önemli bir misyonu olduğu da görülmektedir (Banguoğlu, 1985; Eröz1977; Çubukçu, 1987; Donuk;1981). Sekizinci yüzyılda İslam dinine girmeye başlayan Türkler, 1071 Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’ya yerleşmeye başlamıştır. Böylece, İslam öncesi milli-kültürel değerlerini, İslami değerler ile sentezleyerek Türk-İslam kültürünü oluşturmuştur (Çubukçu, 1987:75).

Türk-İslam kültürünün oluşmasında manevi önderlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Araştırmada yer alan manevi önderlerden her biri, farklı bir zaman diliminin kültürünü ve aile yapısını yansıtmak amacı ile seçilmiştir. Görüşlerine yer verilen manevi önderlerden ilki, Oğuz ailesini geniş bir biçimde ele alan Dede Korkut’tur. İkincisi, Karahanlılar zamanında yaşayan Hoca Ahmet Yesevi’dir. Üçüncüsü, Selçuklular zamanında Gönüller Sultanı olarak bilinen Mevlana Celalettin Rumi’dir. Dördüncüsü, Osmanlıların ilk zamanında yaşamış olan Hacı Bektaş-ı Veli ve beşincisi Osmanlı’nın son âlimlerinden Kanuni zamanında yaşayan Kınalızâde Ali Çelebi’dir.

1. Araştırmanın Problemi

Modernleşme ile birlikte evliliğin manevi boyutunun ihmal edildiği, manevi kültürel değerlerimizin yozlaştığı ve iletişim araçlarının olumsuz etkisinin aile

kurumuna zarar verdiği görülmektedir. Günümüzde evlilik gibi önemli bir kurumun inşasında ve evliliğin devamında özümüzden, kültürümüzden her geçen uzaklaştığı fark edilmektedir. Bu bağlamda, özünden uzaklaşan bireylerin yaptığı evliliklerin mutsuz yuvalarla sonuçlandığı gözlemlenmektedir. Bu süreç evlenme çağına gelmiş genç neslin manevi gelişimi açısından manevi bir tehdit oluşturmaktadır. Manevi değerlerin yaşandığı huzurlu evliliklerin azalması, toplumdaki güven duygusunu her geçen gün biraz daha azalttığı görülmektedir.

Bu araştırmada, “manevi değerlerin eşler arası iletişimdeki katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir. “Evliliğin başlangıç ve devamında manevi değerlerin evlilikle ilişkisi nedir?” sorusu araştırmanın problem cümlesidir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eşler arası iletişimde kaliteyi artırarak kendini bilen, sorumluluk ve özgüven sahibi, kendini gerçekleştiren bireyler yetiştirebilmek, manevi-kültürel değerlerimizle beslenen “huzurlu aileler” kurabilmek için öneriler geliştirmek, eşler arası iletişimi besleyen unsurları tespit etmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde il müftülüklerinde kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen kişilere derinlemesine mülakat tekniği uygulanarak yapılan ilk çalışmadır. Bu sebeple araştırmanın, bundan sonraki çalışmalara ışık tutması öngörülmektedir.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, örneklem ve mülakat sorularıyla sınırlıdır. Örneklem, 1 Temmuz 2009 – 30 Nisan 2010 tarihleri arasında Kırıkkale İl Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu’na başvuran nişanlı/evli kişiler ile sınırlıdır. Bu makale “kendini tanıma, denklik, dindarlık algısı, eşler arası iletişimde manevi değerler” konusunda yapılan görüşmelerin analizi ile sınırlıdır.

4. Yöntem

Araştırmanın teorik bölümü için literatür taraması yapılmıştır. Mülakat soruları seçilirken, teorik kısımdaki bilgiler referans olarak alınmıştır. Mülakat soruları hazırlandıktan sonra güvenilirlik geçerlilik çalışması yapılarak soruların bir kısmı lenmiştir.

Uygulama boyutunda, Kırıkkale İl Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu’na başvuran nişanlı veya evlilere ilk görüşmede araştırma hakkında bil-

gi verilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul edenlerin iletişim bilgileri alınmıştır. Katılımcılar ile iletişim kurularak ortalama 40- 45 dakika süren derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakata 24'ü evli, 5'i nişanlı olmak üzere toplam 29 kişi katılmıştır. Katılımcıların genel özellikleri değerlendirilirken SPSS 11,0 programından faydalanılmıştır. Yapılan mülakatlar, içerik analizi ile değerlendirilerek yorumlanmıştır. Elde edilen veriler neticesinde öneriler geliştirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler, Sosyal Ekonomik Araştırmalar merkezi SEKAM'ın, 2010 yılında TÜİK'in belirlediği 12 bölgede ve bu bölgelerdeki toplam 67 vilayette, 6748 kişiye 156 sorudan oluşan "Türkiye'de Aile" konulu araştırmada elde edilen bulgular ile karşılaştırılmıştır.

5- Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmamızın evreni Türkiye'deki ailelerdir. Araştırmamızın örneklemini, Kırıkale İl Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu'na başvuran, nişanlı veya evli kadın/erkeklerdir.

6. Katılımcıların Demografik Özellikleri

7. 1. Evli Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Mülakata, 19 kadın ve 5 erkek olmak üzere 24 evli katılmıştır. Katılımcıların %79,2'sini kadınlar, % 20,8'ini erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 1: Evli Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

	N(Sayı)	% (Yüzde)
Kadın	19	79,2
Erkek	5	20,8
Toplam	24	100,0

7. 2. Evli Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Katılımcıların %16,7'si 28 ve 40 yaşındadır. İkinci sırada % 4,2 ile "29, 32, 42" yaşları izlemektedir. Evli katılımcılardan en küçüğü 21 yaşında iken en büyüğü 60 yaşındadır.

Tablo 2: Evli Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

	N(Sayı)	% (Yüzde)
21,00	1	4,2
28,00	4	16,7
29,00	2	8,3
31,00	1	4,2
32,00	2	8,3
33,00	1	4,2
36,00	2	8,3
37,00	1	4,2
40,00	4	16,7
42,00	2	8,3
44,00	1	4,2
45,00	1	4,2
47,00	1	4,2
60,00	1	4,2
Toplam	24	100,0

7. 3. Evli Katılımcıların Kaç Yıllık Evli Olduğu

Katılımcıların kaç yıllık evli olduğuna dair dağılımda ilk sırayı % 20,8 ile 15 yıllık evli olanlar almaktadır. İkinci sırada % 8,3 ile “4,7,18,19,24” yıllık evli bireyler bulunmaktadır. % 4.2’lik kısmı ise, diğer katılımcıları ifade etmektedir. Burada bir yıldan az olmak üzere sırasıyla “1,5,3,5,9,12,14,25,44” yıllık evli bireylerin mülakatımızda yer aldığını görülmektedir.

Tablo 3: Evli Katılımcıların Kaç Yıllık Evli Olduğu Dağılımı

	N(Sayı)	(% Yüzde)
,75	1	4,2
1,50	1	4,2
3,00	1	4,2
4,00	2	8,3
5,00	1	4,2
7,00	2	8,3
9,00	1	4,2
12,00	1	4,2
14,00	1	4,2
15,00	5	20,8
18,00	2	8,3
19,00	2	8,3
24,00	2	8,3
25,00	1	4,2
44,00	1	4,2
Toplam	24	100,0

7. 4. Evli Katılımcıların Doğum Yeri Dağılımı

Araştırmaya katılanların % 41,7'si Kırıkkale doğumlu iken ikinci sırayı %16,7 ile Ankara doğumlular oluşturmaktadır. Kırıkkale'nin dışardan göç alarak farklı kültürleri içinde barındıran bir şehir olması mülakata katılanların doğum yeri bilgilerinden de görülmektedir. Tabloya göre, doğum yeri Akdeniz ve Marmara bölgesi olan hiç kimse mülakata katılmamıştır.

Tablo 4: Evli Katılımcıların Doğum Yeri Dağılımı

	(N(Sayı))	% (Yüzde)
Ankara	4	16,7
Kırıkkale	10	41,7
Konya	1	4,2
Gaziantep	1	4,2
Samsun	2	8,3
Erzincan	1	4,2
İzmir	1	4,2
Zonguldak	1	4,2
Diyarbakır	1	4,2
Sivas	1	4,2
Araklı	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 5: Evli Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

	N(Sayı)	% (Yüzde)
Okur yazar değil	1	4,2
İlkokul	2	8,3
Lise	6	25,0
Lisans	11	45,8
Yüksek lisans	3	12,5
Önlisans	1	4,2
Toplam	24	100,0

7. 5. Evli Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

Eğitim durumuna bakıldığında, katılımcıların % 45,8'inin lisans, % 25'inin lise, % 12,5'inin yüksek lisans, % 8,3'ü ilkokul, % 4,2'si ön lisans mezunu olup % 4.2'si okur yazar değildir.

7. 6. Nişanlı katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Nişanlıların % 60'ı kadınlardan % 40'ı erkeklerden oluşmaktadır. Nişanlı katılımcıların kadın ve erkek oranlarının birbirine yakın olması her iki cinsin fikirlerinin araştırmaya yansması bakımından önem arz etmektedir.

Tablo 6: Nişanlıların Cinsiyete Göre Dağılımı

	N(Sayı)	% (Yüzde)
Kadın	3	60,0
Erkek	2	40,0
Toplam	5	100,0

7. 7. Nişanlı Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Nişanlı katılımcıların 21 ve 31 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcılardan her biri farklı yaştaadır. Bu da her bir yaşın % 20'sine karşılık gelmektedir.

Tablo 7: Nişanlı Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

	N(Sayı)	% (Yüzde)
21,00	1	20,0
23,00	1	20,0
25,00	1	20,0
28,00	1	20,0
31,00	1	20,0
Toplam	5	100,0

7. 8. Nişanlı Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Nişanlı katılımcıların % 60'ı lisans mezunu iken % 40'ı lise mezunudur. Evli çiftlerde olduğu gibi eğitim seviyesinin yüksek olması olumlu bir tablodur. Eğitim seviyesi yükselirken nişanlılık yaşının da arttığı görülmektedir.

Tablo 8- Nişanlı Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

	N(Sayı)	% (Yüzde)
Lise	2	40,0
Lisans	3	60,0
Toplam	5	100,0

8. Araştırma Bulguları

Soru: Birey olarak kendinizi, güçlü ve zayıf yönlerinizi yeterince tanıyor musunuz? Kendinizi tanımak ve geliştirmek adına neler yapıyorsunuz?

Bu soruya verilen cevaplar neticesinde iki grup ortaya çıkmıştır.

1. Kendimi tanıyorum.

“Kendimi tanıyorum. Çok inatçıyım. Her şeyin mantıklı bir açıklamasının olmasını isterim. Eşim geç gelse bile sebebini öğrenmek isterim. Çok sorgulayıcı biriyim.” (Kadın, 36)

“Kendimi tanıyorum. Nazik, duygusal, merhametliyim. Yardımseverim. Bazen hayır diyemiyorum. İnsanları kırmamak için kendimden ödün veriyorum.” (Erkek, 44)

“Yüzde doksana yakın tanıyorum. Duygusal, azimli, kırılganım. Özgüven sahibiyim. Kararlı olduğumu düşünürdüm ama kararsız olduğumu nişanlandıktan sonra anladım.” (Kadın, 25)

2. Kendimi tanımaya çalışıyorum.

“Kendimi tam olarak tanıdığım söylenemez. Kendimi tanıyabilmek için kitaplar okuyorum.” (Kadın, 29)

“Kendimi tanımaya çalışıyorum. İnsan başlı başına muamma, ölünceye kadar tanıyacağımı sanmıyorum. Yaşadığım olaylar neticesindeki tepkilerim, beni benle tanıştıyor. İçimdeki potansiyel gücü ortaya çıkarıyor.” (Kadın, 40)

Soru: Hayatınızda kendinizle ilgili geleceğe yönelik kararlarınızı kimlerle beraber alırsınız? Vereceğiniz kararların neticeleriyle yüzleştüğünüzde ya da bu neticeler hoşunuza gitmediğinde, birilerini suçlar mısınız?

Bu soruyu verilen cevaplar göre iki kategoride incelenmiştir:

Birinci kategorideki gruplar şöyledir:

1. Kendi yaşamlarına ait kararları kendisi verenler.
2. Kendi yaşamları hakkındaki kararı verirken eş/anne-baba/arkadaş gibi diğer insanların kararından etkilenenler.

İkinci kategoriyi üç gruba ayırmıştır:

1. Kararlarının neticeleri ile yüzleştiklerinde kendileri de dâhil hiç kimseyi suçlamayanlar.
2. Sadece kendilerini suçlayanlar.
3. Kendilerini ve kararı almada etkili diğer insanları suçlayanlar.

Araştırmamızın ikinci sorusuna verilen cevaplara göre aşağıdaki tablolar düzenlenmiştir:

Tablo 9: Özülle iletişim içinde olan bireylerin karar alma süreci

Verilmesi Gereken Karar	İstişare + İç dünyaya danışma	Kararın olumlu ya da olumsuz sonucu	Tevekkül Teslimiyet Kimseyi suçlamama Özülle barışık olma
-------------------------	-------------------------------	-------------------------------------	---

Tablo 10: Kendini Özü İle İletişime Kapatın Bireyin Karar Alma Süreci

Verilmesi Gereken Karar	İç dünyasında hissettiği kararı vermeye cesaret edememe. Eş/anne/baba/ arkadaşın kararından etkilenme.	Kararın olumlu ya da olumsuz sonucu	Sonuç olumlu ise, kendini iyi hissetme. Olumsuz ise, kendisi başta olmak üzere kararında etkili olan herkesi suçlama. İçdünyasında mutsuzluk ve öfke hissetme. Kendisini özü ile iletişime kapatma.
-------------------------	---	-------------------------------------	---

Soru: Size göre denklik nedir? Eş adayınızı ya da eşinizi seçerken denklige dikkat ettiniz mi? Eşler arası denklik konusu, evlilik sürecinde iletişiminizi nasıl etkiledi?

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar herhangi bir kategoriye ayrılmamıştır. Bu soruya verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

“Eğitim, kültür gibi konularda birbirine yakınlık demektir. Evlilik sürecinde kültür farklılığı sıkıntılara yol açabiliyor.” (Erkek, 44)

“Denkliğin ne olduğunu bilmiyordum, dikkat etmedim. Eşimin okur yazardı ben değildim.” (Kadın, 29)

“Dünya görüşüme uygun olması demektir. Buna dikkat ettim.” (Kadın, 40)

“Denklik tek bir şeyle açıklanamaz. Sadece eğitim ve ekonomi değil. Gelecekte beklenen ve vizyon da denklik içerisinde düşünülebilir. Ortak bir kültürden gelmek önemli. Denklik konusunda bazı tatsız olaylar yaşadık.” (Kadın, 28)

“Bence denklikte önemli olan, yaşama biçilen değerdedir. Evlenirken denkliği düşünmedim. Eşim kendi kararlarını kendi veremedi. Aile kararlarımızı da başkaları verdi.” (Kadın, 29)

“Etmedim. Bu işler nasip meselesi...” (Erkek, 25)

“Denklik bence sosyal, kültürel, duygusal yönden eşlerin uyum içerisinde olması. Sadece evlenecek çiftte değil, aileler arasında da mutlaka bulunması

gereken bir vasıf. Aksi takdirde evlenen iki kişi arasında sonu gelemeyen tartışmalar, huzursuzluklar, sorunlar ortaya çıkıyor. Bu da zamanla iki kişi arasındaki bütün güzel duyguların yok olmasına, birlikte zaman geçirememeye problemine neden oluyor.” (Kadın, 36)

“Eğitim ve dindarlık yönünden eşlerin uyum içinde olmasıdır. Eğitim ve dindarlık açısından denklige dikkat ettim. Ama aile konusunda denklige bakmadım. Eşim, maddi açıdan ve görgü bakımından bana denk değildi. O genelde, ailesinden gördüğü gibi ailemizin olmasını istedi. Bu da aramızda çatışmalara sebep oldu.” (Kadın, 32)

Soru: Size göre dindarlık nedir? Dindar olduğunuzu düşünüyor musunuz? Eşinizde ahlaki anlamda bilgi ve eylem, diğer bir deyişle davranış ve bilgi bütünleşmesi var mı?

Glock ve Stark (1965) tarafından yapılan analizde dinin insan yaşamına etkisi; inanç, ibadet, tecrübe (duygu), bilgi, etki olmak üzere beş boyutta görülür.

Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar, beş temaya ayrılmıştır.

1. İnanç Boyutu

“İnsanın yaratanını bilmesi ve onun ortaya koyduğu ilahi değerlere inanasıdır. ‘Allah vardır ve ben onun varlığına inanıyorum’ diyen herkes dindardır. Tarifime göre dindarım. Eşim, düşündüğü gibi davranır. Olduğu gibi.”

2. İbadet Boyutu

“Allah’ın farz kıldıklarını yerine getirmektir. Evet var. Namazını kılip her şeyin Allahtan geldiğini bilmesi ve bunun karşısında şükür etmesi.” (Erkek, 31)

3. Tecrübe (Duygu) Boyutu

“Manevi bir duygudur.” (Erkek, 25)

4. Bilgi Boyutu

“Abdest, namaz, Allah’ı, Kitab’ı bilmek ve Kur’an okumaktır. Dindar olduğumu düşünüyorum. Eşim abdestli namazlı değildir. Fakat ahlaki mükemmeldir. Benim yaptığım ibadetlere karışmaz.” (Kadın, 40)

5. Etki Boyutu

“Bence dindarlık günlük hayattan zevklere kadar dini ölçü kabul etmek demektir. Eşim bilgi ve eylem noktasında uyum içindedir.” (Kadın, 37)

Soru: Size göre eşler arası iletişimi besleyen manevi değerler nelerdir? Eşinizle iletişiminizde bu değerleri yaşıyor musunuz?

Araştırmada eşler arası iletişimi besleyen en önemli değerler “doğruluk” “yalan söylememe” “dürüstlük” “sevgi” “saygı” “güven” “din” olarak ifade edilmiştir.

Otuz yıllık evli olan bir katılımcı şöyle demiştir: “Otuz yıllık evliliğimde şunu anladım ki mutluluk benim elimde, eşimi yıllarca ben idare ettim.” (Kadın, 60) Diğer bir katılımcı, “güler yüzlü olma ve iyi davranışların” eşi ile arasındaki sevgiyi artırdığını ifade etmiştir. (Erkek, 45)

Başka bir katılımcı, “doğru sözlü” olmayı “güvenin temeli” olarak tanımlamıştır. (Kadın, 28) Manevi değerlerin karşılıklı yaşanması hakkında, katılımcılardan bir bayanın verdiği şu cevap mutlu bir evliliği de özetlemektedir: (Kadın,42)

“Evliliğin güzel olması için sevgi ve saygı mutlaka olacak. Doğruluk ertelenmeyecek. Bencillik olmayacak. En önemlisi de, karşıdaki insanın neye ihtiyacı olduğunu anlayıp ona göre davranış sergilenecek.”

9. Tartışma

Araştırmadaki ilk iki sorusunda kendini tanıma farkındalığı ve maneviyatın eşler arası iletişimdeki yeri incelenmek istenmiştir. İlk soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde “kendimi tanıyorum” “kendimi tanımaya çalışıyorum” olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çoğu kendini tanıdığını, güçlü ve zayıf yönlerini bildiğini söylemiştir. “Kendimi tanıyorum” cevabını verenlerin bir kısmı, özü ile iletişimde olan tecrübeli ve olgun kişilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu bireylerin kendilerini geliştirmek ve insanlığa hizmet için emek harcadığı, güçlü ve zayıf yönlerini yönetebildiği, tecrübe ve gözlemin yardımıyla iç dünyalarını keşfetmeye çalıştığı fark edilmiştir. Diğer kısmı ise “kendimi tanıdım bitti” şeklinde düşünen ve özü ile yeterli iletişim kuramayan kişilerdir. Bu katılımcıların kendilerini tanımlarken zorlandıkları gözlemlenmiştir. Bu kişilerin “hayır cevabı vermekte zorlanırım”, “sinirlenince tepkili davranırım” tarzındaki cevapları, zayıf yönlerini yönetemedikleri izlenimi oluşturmuştur.

“Kendini tanımaya çalışıyorum” cevabını veren katılımcılar, zayıf yönlerinin farkında olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar “şu özelliklerim var; ama bunun için şöyle davranıyorum” şeklinde cevap vermiştir. Buna göre, kendini tanımaya çalışan bireyler “her olayı, yeni bir çevreyi ve insanı” kendini tanımak için bir fırsat olarak görmektedir. Bu katılımcıların “Yaratıcısı, kendisi ve diğer insanlar” ile iletişimi güçlü olduğu izlenimi edinilmiştir.

Katılımcıların çoğu, kendini tanımak ve geliştirmek için kişisel gelişim kitapları, gazete ve dergi okuduğunu, internetten araştırma yaptığını, konferans ve seminerlere katıldığını ifade etmiştir. Katılımcıların kültürümüzü yansıtan eserleri okuduğuna dair bir ifadeyi kullanmamaları dikkate değerdir. Bu bağlamda, kültürel değerlerimizin yozlaşmaya başlamasının sebeplerinden biri de özümüzü ve kültürümüzü yansıtan eserlerin okunmamasına bağlanabilir.

Kişinin kendisi hakkında farkındalık bilinci kazanması maneviyat ile bağlantılıdır. Özdoğan, maneviyatın özümüzdeki cevher olduğunu ifade etmektedir. Bu cevheri ortaya çıkarmak için “Ben kimim?” “Bu dünyada niçin varım?” “Yaratılış gayem nedir?” “İnsanlığa nasıl hizmet edebilirim?” gibi soruları sormamız gerekmektedir (Özdoğan, 2009). Hacı Bayram Veli’nin düşüncesinde “kendini bilmek” bu dünyada yaşarken “yaratılış amacımızın bilincine varmak” demektir (Kılıç, 2006). Kendini tanımak, hayatın her safhasında yer alan bir süreçtir; bir insanlık serüvenidir. Yunus’un deyişiyle “kendin bilmektir”. Tarhan, insanın kendini tanımasını “güçlü ve zayıf yönlerini, imkânlarını, yeteneklerini, fırsatlarını ve tehditlerini” doğru değerlendirebilmesi şeklinde ifade etmektedir (Tarhan, 2009: 11). Yetişkin olma yolunda bireyselleşen ve kimliğini bulanlar, kendini tanıdığı ve zayıf yönleriyle cesurca yüzleşebildiği için iyi evlilik yapmaya adaydır” (Tarhan, 2005: 238-239). Kişinin kendisini tanıması, evleneceği kişiyi tanımasından önce gelmelidir (Tarhan, 2008: 29-30).

Bireyin kendini ne kadar tanıdığından göstergelerinden biri de, verdiği kararlar sonucunda iç dünyasında ne hissettiğidir. Araştırmamızda kararlarının sorumluluğunu alabilenlerin, kararın sonuçları ile yüzleştiğinde kendisi dâhil kimseyi suçlamadığı görülmüştür. Karar verme sürecinde net olanlar, iç seslerine kulak verenlerin de başkalarını suçlamadığı fark edilmiştir. Bireysel ve ailevi kararlar verilirken Kur’anî bir kavram olan “istişare”nin iletişimde olumlu etkisi görülmüştür. Başka insanların görüşlerini kendi görüşleri ile değerlendirip muhasebe yapan, sonunda kendi içindeki uyuma bakarak karar veren bireyler de kimseyi suçlamamaktadır. Sonuçlar ne olursa olsun “kabullenme” bireyi olumlu anlamda etkilediği anlaşılmıştır. Bu süreçte Allah inancı, tevekkül-teslimiyet ve maneviyatın bireyin iç dünyasını rahatlattığı ifade edilmiştir.

Kararlarını verme sürecinde sevdiği insanların etkisinde kalan bireylerin, iç dünyasında kararlarını alabilecek cesareti gösteremedikleri ve kararların sonuçlarında başkasını suçladığı görülmektedir. Kendisini ya da başkalarını suçlayan bireylerin “kırgınlık, pişmanlık, öfke” gibi duyguları yoğun olarak yaşadığı fark edilmiştir. Kararlarını yalnız başına veremeyenlerin “hata yapmaktan korktukları” için tek başına karar veremedikleri anlaşılmıştır. Kendi kararlarını tek başına veremeyen bireylerin eş seçerken “anne/baba/arkadaş/akraba”nın etkisi ile eş seçimi yaptığı görülmüştür.

Kişinin içinde yetiştiği kültürün evlilik hayatına yansması, eşler arası iletişimin niteliğinde belirleyici faktörlerden olduğu söylenebilir. Bu bağlamda “günümüzde eş seçiminde denklik ve denkliğin eşler arası iletişime etkisi” sorulmuştur. Katılımcıların denklik algısının birbirinden farklılık arz ettiği görülmüştür. Bu sebeple herhangi bir kategori ya da gruba ayrılmamıştır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak toplum yapısında meydana gelen değişikliklerin, evlilikte denklik algısını etkilediği düşünülmektedir.

Araştırmada, denkliğin eşler arası iletişimin kalitesinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılar, “ailelerin denkliğinin eşler arası iletişimde önemli bir etkiye sahip olduğunu” belirtmiştir. Katılımcılardan bazıları evliliklerinin uzun sürmesinin nedenini “evlilik kararında denklige dikkat etmesi” olarak ifade etmiştir. Evlilikte denklige dikkat etmeyenler, “eşini kendisinin değil de ailesini seçmesini” denklige dikkat etmeme sebebi olarak belirtmiştir. SEKAM’ın (2010:95) araştırmasına göre, toplumsal kabuller açısından bakıldığında “gelir, eğitim, güzellik/yakışıklılık, ailelerin sosyo-ekonomik denkliği” gibi özellikler önemsenmektedir.

İslam dini, eşler arasında iletişimin kaliteli olması için erkek ve kadın arasında “denklik” olgusunun önemini vurgulamıştır. İslam hukukunda denklik “evlenecek eşler arasında dini, iktisadi ve sosyal bakımdan bir uyumu” ifade eder. Denklikte kastedilen özellikle erkeğin kadına denk olmasıdır. Hanefi mezhebine göre kocanın kadına denk olmasında aranan kıstaslar “soy, Müslüman oluş, dindar oluş, hürriyet, servet ve meslek” olmak üzere altı başlıkta toplanmıştır (Aydın, 2006:214).

Gönüller Sultanı Mevlana, şu beyitlerle evlilikte denkliğin önemini dile getirmektedir:

“Eşlerin birbirine benzemesi lâzım; ayakkabı ve mestin çiftlerine bir bak! Ayakkabının bir teki ayağa biraz dar gelirse ikisi de işe yaramaz. Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslan, kurdun eş olduğunu hiç gördün mü? Bir gözü bomboş, öbürü tıka basa dolu olsa hurç bineğin üstünde doğru duramaz” (Rumi, 2004:1/2309–2311).

“Kapının bir kanadı tahtadan, öbürü fildişinden... Böyle şey olur mu hiç?” Aslanın eşi de bir aslan olmalı, kim görmüş aslanın bir kurtla evlendiğini? Öyle ise, “Nikâhta iki çiftin birbirine eşit ve denk olması lâzım, yoksa iş bozulur, geçim olmaz” (Rumi, 2004:4/196-197).

Dilimizde kullandığımız, “boyu boyuna, huyu huyuna” deyimini ve “yerine düşmeyen gelin yerine yerine, boyuna düşmeyen esvap sürüne sürüne eskir” atasözü evlenecek eşlerde denkliğin önemini vurgulamaktadır. Tarhan’a göre, evlenme kararı verirken eş adayının kültür, eğitim, yaş, hayata bakış açısı, ekonomik durum gibi farklılıklara dikkat etmek gerekir. Farklılıkların ileride sorun olmaması için çiftler birbirini olduğu gibi kabul etmelidir (Tarhan, 2008).

Bu çalışmada ortak değerlere sahip olmanın, eşler arası iletişimi olumlu etkilediği fark edilmiştir. Katılımcılar aileler arası denkliğin önemini vurgulamıştır.

Katılımcıların dindarlık hakkında sorulan soruya verdiği cevaplar, “inanç, ibadet, tecrübe, bilgi ve etki” olmak üzere beş temaya ayrılmıştır. Dindarlık algısı etki boyutunda olan ve eş adayında dindarlığın etki boyutunu kıstas olarak alan bireylerin, aile hayatında daha huzurlu olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplara göre dinin “bilgi, ibadet ve ahlak boyutu”nun birbirinden ayrı idrak edildiği ortaya çıkmıştır. İslam’da “bilgi, ibadet ve ahlak” birbirinden ayrılmayan bir yapıya sahiptir. Dindarlığı etki boyutunda yaşamayan bireylerin kendileri ve eşleri ile iletişimde bilgi ve eylem konusunda tutarsızlıklar yaşadığı tespit edilmiştir.

Dindarlık, ilim sahibi olmak ve sahip olduğu ilmi yaşamak olarak ifade edilebilir. Dindarlık, Ahmet Yesevi’nin anlayışında “insan sevgisi ve insana hizmet”, Mevlana’da “Allah aşkı ve insanın değerli oluşu”, Yunus Emre’de “ sevgi ve hoşgörü”, Hacı Bektaş-ı Veli’de “incinsen de incitme” gibi bakış açılarını pratiğe döken bir bakış açısı olarak özetlenebilir.

Araştırmada, eşler arası iletişimi besleyen en önemli değerler “doğruluk” “yalan söylememe” “dürüstlük” “sevgi” “saygı” “güven” “din” olarak belirlenmiştir. Doğruluk, dürüstlük gibi değerleri sözlü ve eylemsel olarak yaşayan çiftlerin kendinden emin ve huzurlu oldukları görülmüştür. Araştırmada misafirperverlik, affetme, cömertlik gibi değerlerin katılımcılar tarafından ifade edilmemesi oldukça manidardır. Cevapların hepsi değerlendirildiğinde özellikle “edep, sabır, misafirperverlik ve cömertlik” katılımcılar tarafından zikredilmemesi kültürümüzün en önemli değerlerinin yavaş yavaş unutulmaya başladığı izleniminin oluşmasına sebep olmuştur.

Özmete’nin (1997) değerlerin yaşam kalitesi üzerinde yaptığı araştırmaya göre kadınlar ve erkekler en fazla dostluk ve arkadaşlık ilişkilerinde sevgi, doğruluk, dürüstlük değerlerine en az müzik edebiyat gibi sanatsal yetenekler ve beceriler bireysel moral değerlerine önem vermektedir.

Psikolojide değerler, insan davranışlarına yol göstermesi bakımından mühim bir rol oynamaktadır (Tarhan, 2005:254- 255). Bu soru, manevi değerlerin eşler arası iletişimdeki yerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Verilen cevaplar neticesinde katılımcıların “doğruluk” “yalan söylememe” “dürüstlük”, “sevgi”, “saygı”, “güven” ve “din” gibi değerler konusunda hem fikir olduğu görülmektedir.

İslamiyet öncesi ve sonrası Türk ailesini en güzel şekilde anlatan Dede Korkut Hikâyeleri’nde Oğuz ailesinde yer alan manevi değerler şöyle sınıflandırılabilir: “Allah inancı, tamahkâr olmamak, alçak gönüllü olmak, mert olmak, cömert olmak, misafirperver olmaktır” (Kocakaptan, 1985). Oğuz ailesinde, ‘kuvvetli bir bağlılık, sıra, saygı ve sevgi’ vardır. Ahmet Yesevi’de “Allah’a aşkla yönelmek, ihlâs yani içtenlikli Müslümanlık, insan sevgisi, hoşgörü, kadın ve erkek eşitliği, emek ve işin kutsallığı ve bilimdir” (Zeybek, 1999). Hacı Bektaş’ın

dünyasında “Edep, takva sahibi olmak, sabır, hayâ, cömertlik, bilgi sahibi olmak, Allah’ı bilmek, kişinin kendini bilmesi, toprak gibi mütevazı olmak, insanları ayıplamamak, elinden gelen her iyiliği yapmak ve güvenilir olmak” şeklinde özetlenebilir (Yılmaz, 2006; Akkuş, 2006; Öztürk, 2006: 29–31).

SEKAM’ın (2010:95) araştırmasına göre, katılımcılara “iyi bir eş sizce nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen cevaplar ve dağılımları şöyledir: İyi eş seçiminde güzel/yakışıklı, iyi gelire sahiplik, iyi gelire sahiplik, iyi kariyere sahiplik, iyi bir aileye mensubiyet gibi seçeneklerin son derece düşük bir yüzdede kaldığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre eşlerin birbirine saygılı olması % 24,3 ve sadık olması % 24,2 ile en yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Eşin anlayışlı olması % 19,4 iken, evine bağlı olması % 18,1 oranındadır. Bu araştırmaya göre, ailede hiçbir dönemde değişmeyen ve hep aranan “sadakət, saygı, anlayış ve evine bağlılık” gibi değerler hala güncelliğini korumaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Manevi değerlerin nüvesi insanın özünde yer almaktadır. Kültürümüzün içeriğinde bu öze çağrı vardır. Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş aynı çağrışı seslendirmektedir. Gerek insanlar arası iletişimde, gerek eşler arası iletişimde manevi değerleri yaşamak bireyin kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olur. Bu değerler, eşler arasında sinerjiyi ortaya çıkararak manevi gelişimlerine destek olur.

Araştırmada, manevi değerlerin eylem boyutunda yaşanmasının eşler arası iletişime olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bireylerin özünden uzaklaştıkça, bu özden kopuşun davranışlara ve özellikle de eşler arası iletişimin kalitesine yansdığı görülmüştür.

“Eşler Arası İletişime Manevi-Psikolojik Yaklaşım” adlı araştırmada, elde edilen veriler neticesinde şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Yazılı ve görsel medyada din psikolojisi bilimi ışığında, insanın manevi yönüne hitap eden milli manevi değerlerimizi yansıtan aile programları yayımlanabilir.
2. Manevi değerlerin eylem boyutunda benimsetilmesini sağlayacak bilimsel araştırma ve çalışmalar yapılabilir.
3. Topluma hizmet veren din görevlilerinin, toplumla sağlıklı iletişim kurabilmesi için din psikolojisi ve din sosyolojisi bilimleri alanında uzmanlaşmaları önem arz etmektedir.
4. Eşler arası iletişimde denklikten kaynaklanan sorunların asgariye inmesi için farklılıkların zenginleştirici yönünü öğreten eğitim programları hazırlanabilir.

5. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında çalışan görevlilerin üniversiteler ile iş birliği kurularak “Dini-Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” alanında ciddi bir formasyona sahip olması öngörülmektedir.

Notlar

- (*) Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bölümü Doktora Öğrencisi, Kırıkkale İl Müftülüğü Vaiz, fzbelen@hotmail.com
- (**) Bu makale, 2010 yılında Prof. Dr. Öznur ÖZDOĞAN ve Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ danışmanlığında tamamlanan ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı'na sunulan, “Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
- 1 Bkz. Bakara, 2/187; Bakara, 2/228, 233; Nisa, 4/4,19–21,34-35; Araf, 7/189; Nahl, 16/72; Rum, 30/21; Talâk, 65/7; Tahrim, 66/5.

Kaynaklar

- Aydın, Akif, “Aile Hayatı”, *İlmihal II İslam ve Toplum*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s.196-249.
- Bonguoğlu, Tahsin, “Türklerde Aile”, *Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 357–361.
- Çubukçu, İbrahim Agâh, *Türk-İslam Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987.
- Donuk, Abdülkadir, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, *Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 287–301.
- Eröz, Mehmet, “Türk Ailesi”, *Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 225–247.
- Glock, Charles; Y., Stark, R. *Religion and Society in Tension*, Chicago, 1965, s.14-20
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *Sünen-i İbn Mâce*, İstanbul, Çağrı Yayınlan, 1992
- Kocakaptan, İsa, “Dede Korkut'ta İnsan Hükümdar Aile”, *Aile Yazıları II Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 250- 257.
- Özdoğan, Öznur, *Aşkın Yanımız Maneviyat*, Ankara, Özden Öze Yayınları, 2009.
- Rûmî, Mevlânâ Celaleddin, *Mesnevi*, Çeviren Adnan Karaismailoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, I-II.
- SEKAM, *Türkiye'de Aile Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, İstanbul, Sekam Yayınları, 2010.
- Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, 18. Basım, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.
- Tarhan, Nevzat, *Duyguların Dili*, 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.
- Tarhan, Nevzat, *Evlilik Psikolojisi*, 5. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008.
- Tarhan, Nevzat, *Var mı Beni Anlamak İsteyen*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Özmete, Emine, *Değerlerin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Rolü (Tokat Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.

Öztürk Hüseyin, *Kınalızade Ali Çelebi'de Aile*, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Tural, Sadık, *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*, 4. Baskı, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

Yılmaz, Ali v.d., *Makalat Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli*, 1. Baskı, Ankara Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Zeybek, Namık Kemal, *Türk Olmak*, 2. Baskı, Ankara, Ocak Yayınları, 1999.